

BÜNTETÉS VAGY INFORMÁLÁS? PUSH ÉS PULL POLITIKÁK AZ ADÓCSALÁS ELLENI HARCBAN

1. Bevezetés

Egy kormányzat számára rendkívüli fontossággal bír, hogy a költségvetés kiadási oldalát biztosító bevételeket milyen ráfordításokkal tudja biztosítani. Amennyiben az adók beszedése túl sok erőforrást igényel (bírság, büntetések, ellenőrzések), akkor az adórendszer messze nem lesz optimális. A kormányzatok adóellenőrzési politikájukat egy több évtizede előtt felállított közgazdasági elmélet alapján alakítják. A teória alapján az adócsalás elkövetése előtt az adófizetésre kötelezett figyelembe veszi az általa fizetni köteles adó mértékét, az adócsalás esetén kirovandó büntetést, a bírság nagyságát, valamint a csalás felderítésének valószínűségét.

Az eredeti elméletet megalkotása óta számos kritika érte, jó pár kiegészítésen, módosításon esett át. Egyes újabb kutatási eredmények ugyanakkor arra világítanak rá, hogy az elmélet már alapjában téves elképzelésen alapult. Ezt felismerve a kormányzatok az eredetitől eltérő, alternatív politikákat is be kell, hogy vessenek az adócsalás elleni harc során.

2. Az adócsalás elméletének alapmodellje

Az adócsalás elméletét az Allingham és Sandmo által 1972-ben jegyzett cikk alapozta meg (Allingham – Sandmo 1972). A képlet megpróbál választ adni arra, hogy milyen körülmények határozzák meg azt, hogy egy személy adócsalást követ-e el, és ha igen, akkor milyen mértékűt. A képlethez a szerzőpáros Becker 1968-ban megfogalmazott, a bűncselekmények ökonómiájáról írt modelljét vette alapul (Becker 1968). A modellben a haszonmaximalizálásra törekvő adófizető arról dönt, hogy elkövesse-e az adócsalás, és ha igen, akkor mekkora mértékben, ugyanúgy, mint amikor bármely más kockázattal járó döntést hozna. A döntést a lebukás esélye és az adócsalásért kapható büntetés (bírság) mértéke befolyásolja, amely a modellben minden más egyéb költséghez hasonlóan került beépítésre.

Az Allingham-Sandmo modell (Allingham és Sandmo (1972) (továbbiakban A-S) nagyon egyszerű. A modell indifferensnek tekinti az adófizető által elvégzett munkát, jövedelmét. A modell akkor kezd el foglalkozni az adófizetővel, amikor az elkezd kiadni adóbevallását: mennyi adót fizessen be, és mennyit csaljon el?

A képletben az adófizető jövedelme (Y) a bruttó jövedelem (W) és a bruttó jövedelemből letagadott (elcsalt) (E) összeg adóval (t) sújtott összegének különbsége:

$$[1] Y=W-t(W-E)=(1-t)W+tE$$

Amennyiben azonban az adócsalásra fény derül, akkor egy, az elvont adó mértékéhez igazodó bírságot kell megfizetnie az elvont adóra vonatkozóan: θ . Nettó bevétele ezek alapján a következőképp alakul:

$$[2] Z=W-t(W-E)=(1-t)W+tE-\theta E=(1-t)W-(\theta-t)E$$

A végső jövedelemre hatással van az is, hogy az adóhatóság tudomást szerez-e az adóelvonásról. Ezt az adófizető egy valószínűségként (p) éli meg, amelyet a saját információi alapján alakít ki. Az általa elcsalni tervezett összeg mértékét úgy alakítja ki, hogy az általa elvárt hasznot (V) maximalizálni tudja:

$$[3] V=(1-p)U(Y)+pU(Z)$$

A képlet alapján a magasabb büntetés és a felderítés nagyobb valószínűsége negatív hatással van az adócsalásra, hiszen ekkor az adócsalásból származó relatív haszon mértéke csökken. A modell alapján az adócsalásra vonatkozó döntést az adófizető az elcsalható adó összegének és a lebukás esélyének alapján számított elvárt haszon hasznossága alapján alakítja ki.

3. Fejlődés és kritikák

Az alapmodellel kapcsolatosan az évek során számos kritika, észrevétel merült fel, de már a modellt felállító szerzőpáros is utalt arra, hogy képletük csak nagyon steril körülmények között alkalmazható, és az adócsalásra vonatkozó döntésen kívül semmiféle más közgazdasági szempontot nem vettek be. A következő sorokban egyrészt a szerzők által saját maguk, illetve más közgazdászok által tett észrevételeket, kritikákat kívánom bemutatni.

A modell alapvetően azonosnak tekint valamennyi adófizetőt, és feltételezi, hogy valamennyi adófizetőről és opcionálisan elvonható adóról az adóhatóságnak azonos információk állnak rendelkezésére. Ez a feltételezés azonban mindenképpen téves (Sandmo 2005), hiszen a legtöbb országban a munkáltatók tájékoztatják a kifizetett jövedelmekről az adóhatóságot, így ez a fajta jövedelem (amennyiben a munkáltató korrekt információkat szolgáltat) nem vonható el a munkavállaló által. A modellt tehát célszerű úgy értelmezni, hogy az azon jövedelemre vonatkozóan a biztos lebukás veszélye nélkül tud adócsalással megtakarítani.

A modell alapján feltételezhető, hogy a magasabb jövedelem nagyobb mértékű adóelvonást von maga után, mivel a nagyobb jövedelem kockázatkeresőbbé teszi az adózókat. Az adómérték emelésének viszont bizonytalan hatása van az adóelkerülésre (Sandmo 2005). Egyrészt a magasabb szintű adó miatt az adófizetők szegényebbek, így kockázatkeresőbbek lesznek. Másrészt az adó mértékének növelése maga után vonja az adóelkerülés által szerezhető haszon mértékének növelését.

Fontos kérdés, hogy vajon az adófizető mindig az adó elkerülése mellett dönt-e? Vagyis érdemes-e minden esetben eltérnie a zéró mértékű ($E=0$) állapotból a pozitív mértékű adóelkerülés irányába?

Annak érdekében, hogy az adóelkerülés minden esetben optimális legyen az adófizető szempontjából, szükséges, hogy a várható büntetés mértéke alacsonyabb legyen, mint a megfizetendő adó mértéke.

$p\theta < t$

Arról, hogy pontosan hány ember kerül el adófizetését nincsenek pontos adatok, de feltételezhető, hogy vannak olyanok, akik bár lehetőségük lenne rá, mégsem teszik ezt (Sandmo 2005). Ugyanakkor empirikus bizonyítékok alapján állíthatjuk, hogy az emberek többnyire felülbecsülik a lebukás esélyét, és ez bizonyos mértékben magyarázhatja az adóelvonás elkerülését. Az érvelés ugyanakkor nem teljesen meggyőző. A józan ész szerint a mindennapi megfigyelések alapján állítható, hogy az emberek tartózkodnak az adóelkerüléstől – hasonlóan a gyorshajtástól, lopásoktól, környezetszennyezéstől – nem csak a várható bírság miatt, hanem szociális és morális megfontolásokból is.

A szociális megfontolásokat (a család kitudódása okozta szegény hatását) már Allingham és Sandmo is felvetette, és ezek alapján egy az eredetnél alacsonyabb szintű optimális adóelvonási mértéket tartottak optimálisnak. A rossz lelkiismeret szintén hatással lehet az adóelkerülésre. Fentiek tükrében célszerű a képletben az eredeti szerzők által használtanságnak, de morális költségnek is nevezett tényezőt szerepeltetni. Így az adócsalásból nyert haszon már nem lesz elegendő az adóelkerülés melletti döntéshez, hiszen a morális költség az adóelkerülésért kiszabható bírság értékét fogja növelni. Ezek alapján megjegyzendő, hogy az adóelkerülés visszaszorítása érdekében használt eszközök közül a magas szintű bírság már nem tűnik egyedül jó megoldásnak. A bírság növelésével az adóelkerülés mértéke is csökken, így azonban a ténylegesen elvont adó mértéke is kisebb lesz, ami kisebbé teszi a ténylegesen elvont adót. Vagyis a bírság, mint külső pozitív tényező csökkenti a morál, mint belső tényező hatását.

Érdekes empirikus eredmény, hogy amikor az embereket arra kérik, indokolják meg az adóelkerülést, akkor a válaszok között gyakran szerepel az az indok, hogy az adórendszert nem tartják igazságosnak.

Bordignon (Bordignon 1993) arra a következtetésre jutott, hogy az adófizetők adóelkerülésre vonatkozó viselkedését befolyásolja, hogy a befizetett adók ellenében a kormányzattól milyen szolgáltatásokat kapnak, illetve hogy mennyire értenek egyet az adórendszerrel, illetve hogy mások milyen gyakorisággal követnek el adócsalást. Hasonló következtetésre jutott Barth, Cappelen és Ognedal (Barth et al. 2006), akik megfigyelése alapján a jövedelemadó azonos azoknál, akik sokat kis bérért, illetve keveset magas jövedelemért dolgoznak, és ezáltal az előző csoport tisztességtelennek érzi az adórendszert, és így az adóelkerülést igazoltnak tekinti. Ezen megközelítés alapján az adóelkerülés társadalmi jelenség, amelyet kizárólag egy egyén vizsgálata alapján nem érthetünk meg az adóelkerülés mellett vagy ellen döntő személy társadalmi környezetének vizsgálata nélkül.

3.1. Rejtett gazdaságban való részvétel

A modellel szemben felállított egyik kritika alapján az adófizető nem csak az adóbejelentés kitöltésekor gondolhat arra, hogy vajon kövessen-e el adócsalást vagy sem, hanem akkor is, amikor munkahelyet választ, termékeket vagy szolgáltatást vásárolt, illetve jövedelmét kívánja kamatoztatni (Sandmo 2005). Ezen a területen különösen a munkapiac és az adóelkerülés kapcsolata keltette fel a közgazdászok figyelmét. A rejtett gazdaság ezen típusa a közvéleményt is foglalkoztatja, hiszen – neve ellenére – ez a fajta gazdasági tevékenység egyáltalán nem marad rejtve a társadalom előtt. Ha az adóelkerülésre vonatkozó magatartást összekapcsoljuk a rejtett gazdaságból szerezhető jövedelemmel, akkor már

semmiképp sem beszélhetünk arról az A-S modellbeli feltevésről, hogy az adófizető csak a jövedelem bevallásának időpontjában dönt arról, hogy adóelkerülést hajt végre vagy sem. Hasonló a helyzet nem csak a rejtett gazdaságban történő vásárláskor is, hiszen ekkor a vásárló számla és törvényesen érvényesíthetetlen garanciák nélkül, de olcsóbban jut hozzá a kiválasztott termékekhez, miközben a termékek, szolgáltatások eladóját is adóelkerüléshez segíti hozzá. Így visszatérhetünk a munkaerő piacára, hiszen nem lehetséges illegális munkavállalás, ha nincsen az ilyen fajta – fekete – munkára kereslet. A kereslet nem csak a rövidtávú hasznot elérni kívánó magánszemélyek (festő, vízszelző számla nélkül), de a cégek szintjén is jelentkezik, akik így a munkavállalót terhelő adókat és járulékokat kívánják elkerülni.

Amikor cégek és magánszemélyek a rejtett gazdaságból választanak munkaerőt, akkor ezt azért teszik, mert így olcsóbban juthatnak hozzá a termékekhez és szolgáltatásokhoz. Hasonlóan, amikor az emberek arról döntenek, hogy munkaerejüket a rejtett gazdaságban értékesítik, akkor ezt azért teszik, mert megéri nekik. A rejtett gazdaságban való részvétel hátránya többek között ugyanakkor az, hogy a résztvevők számára a megkötött szerződések biztonsága jogi úton nem garantálható, másrészt szembe kell nézniük az adó- és más hatóságok ellenőrzéseivel, bírságaival, ami viszont természetesen negatív irányban befolyásolja a rejtett gazdaságban való részvételre vonatkozó döntéseket.

3.2. Az adóelkerülés társadalmi összefüggésben

A modell és az azzal összefüggésben keletkezett tanulmányok az adóelkerülést végző személyt csak mint individuum kezelték. Más tanulmányok ugyanakkor felvetik annak szükségességét, hogy az adóelkerülést ne csak a magánszemélyek szintjén, de társadalmi összefüggésben vizsgáljuk. A probléma megközelíthető az adócsalás aggregát módon való elemzésével. Ezen modellek már figyelembe veszik, hogy az emberek nem azonosak, különböző mértékben követnek el adóelkerülést. Empirikus adatok igazolják, hogy az adóelkerülés mértéke és a rejtett gazdaság mérete országoként eltérő, ezt azonban nem lehet csak és kizárólag az adómértékek és a bírságok különbségének betudni.

Az eredeti A-S modell alapján a lebukás esélye az elcsalt adó mértékével növekszik. De vajon az adóelkerülés mellett döntő személy hogyan látja ezt? A lebukás esélyéről egyrészt saját maga által végzett megfigyelésekből szerezhethet tudomást: szomszédok, barátok, munkatársak adóhatósági ellenőrzéséről tudhatnak mások is. Vagyis a magánszemély szubjektív lebukási valószínűsége a saját maga által elkerült adó mértéke, illetve a mások által elkövetett adóelkerülés függvényében alakul (Sandmo 2005). Tegyük fel, hogy a személy úgy gondolja, hogy mások többet csálnak. Ekkor a szubjektív lebukási valószínűség csökkenni fog, így több adó megfizetését fogja elkerülni. Ezt látva mások is több adót fognak csalni. Ezen folyamat alapján könnyen belátható, hogy egy öngerjesztő folyamattal állunk szemben, legyen az adóelkerülésre vonatkozó hajlandóság pozitív vagy negatív, miközben a társadalmi jelenség szempontjából az adó mértéke és az adóelkerülésért járó büntetés indifferens.

Egy másik – már említett – mechanizmus, amellyel hasonló eredményre jutunk a szociális tudattal van összefüggésben. A morális költség miatt az adócsalással egy haszontalanság is jár, de a morális költség mértéke csökken, ha azt látjuk, hogy mások is részt vesznek az adóelkerülésnek. Ha az adófizető azt látja – pld. a médiában –, hogy a mások által elkövetett adóelkerülés mértéke növekszik, akkor ő is így fog eljárni. Ami

visszahat a mások által elkövetett adócsalásokra is, növekvő mértékben. Az A-S modellben megfogalmazott szégyen is hasonló hatású, hatása annál kisebb, minél többen követnek el adócsalást.

3.3. Saját kiegészítések

A kormányzati kommunikáció képes lehet arra, hogy – a racionális döntések meghozatalához szükséges információk biztosításával – a bűnüldözés, adókikényszerítés eszközeinél nem csak anyagi értelemben véve hatékonyabb módon (kohéziót létrehozva/erősítve, tartósabban, költségtakarékosabban), pozitívan befolyásolja az adófizetői magatartást. Doktori kutatásom célja a fenti állítás megerősítése, vagy esetlegesen cáfolása.

Kutatásaim egyik legfontosabb pillére a racionális döntések elmélete, amely szerint az egyének, a gazdaság szereplői döntéseiket racionálisan, a rendelkezésükre álló információk birtokában, a számukra lehető legelőnyösebb módon hozzák meg (Mészáros 2004). A rendszerrel kapcsolatos legfőbb aggály azonban éppen az, hogy a döntéshozók részéről feltételezi az adott helyzetben lehető legjobb döntés meghozatalához szükséges teljes körű és pontos információk meglétét. Ez az optimális helyzet szinte sosem fordul elő. A magyar anyától született, az Egyesült Államokban munkálkodó, később Nobel-díjas Stigler mutatott rá Információ gazdaságtana című művében (Stigler 1989) – amely kutatásom másik legfontosabb pillérét jelenti – arra, hogy a döntéshozók nem is hajlandóak a szükséges erőforrásokat feláldozni a pontos, és a döntések racionális meghozatalához szükséges információk összegyűjtésére.

A fentiek tükrében az adócsalás képletével foglalkozó szakirodalomban foglaltakat több tekintetben is ki szeretném egészíteni, különös tekintettel hipotézisem főbb pilléreire.

3.4. Büntetés és lebukás esélyének indifferens volta

A büntetés mértékének és a lebukás esélyének növelése negatív hatással van az adóelkerülő magatartással, így hozzájárulhat az adóelkerülés mértékének, ezzel társadalmi elfogadottságának csökkenéséhez. Az adómérték alacsony volta azt tükrözheti a társadalom számára, hogy az adóelkerülés alacsony veszélyt jelent a társadalomra, így felerősítheti az adóelkerülő magatartásokat. A lebukás esélyének alacsony volta pedig jelentheti azt, hogy a kormány kevés erőforrást fejtet a felderítésbe, ami így szintén azt sugallhatja, hogy az adócsalás társadalmilag, illetve a kormány által elfogadott.

3.5. Az adóelkerülésből származó haszon

Az adófizető döntésekor említett haszon az ismertett modellekben csak rövidtávra fókuszál. Holott egy adócsalásnak, a rejtett gazdaságban való részvételnek vannak hosszú távú, az adóelkerülést megvalósítóra közvetített vagy közvetlen hatással járó következményei is. Így a morális költség említésénél ezt szintén figyelembe kell venni. Azt, hogy ennek a negatív haszonnak a hatását az adófizető, illetve a rejtett gazdaságban való részvételről döntő személy vagy cég milyen mértékben veszi figyelembe, függ az illető adótudatosságától (mennyi is az adóelkerülés következményének jövőbeli és jelenbeli értéke NPV/FPV). A jövőbeni hatás annál nagyon mértékben befolyásolhatja a döntést hozót, hogy tettének következményére milyen közvetlenséggel van rá hatással, illetve hogy erről a hatásról ő milyen információkkal rendelkezik.

3.6. Kockázatelemzés és az adórendszer költsége

Az optimális adórendszerrel foglalkozó modellekben megfogalmazott elképzelések szerint a lebukás esélyét a kormányzat csak és kizárólag az adórendszer költségeinek növelésével – mint hatékonyságnövelő tényező – érheti el. Kockázatelemzés bevezetésével és megfelelő módon történő alkalmazásával ugyanakkor a felderítések valószínűsége növelhető, miközben az adóhatósági költségek nem csak nem növekednek, de akár még csökkenthetők is.

A modellel szembeni kritikák, valamint a racionális döntések elmélete és az információ gazdaságtana alapján a kormányzat – a modellel kapcsolatos társadalmi kiegészítések figyelembe vételével – célszerű, ha kommunikációjában kiemelt figyelmet fordít arra, hogy az adófizetőkhez az adóelkerülésre vonatkozó döntéseiket befolyásoló információkat minél hatékonyabb módon eljuttassa. Az információ-csomagnak tudatosítania kell az adórendszer igazságosságát és igazoltságát, az adó és az adómérték szükségességét, az ellenőrzések és a lebukás valószínűségét, az adóelkerülés gyakoriságát (ritkaságát) és társadalmi el(nem)fogadottságát. Minél átláthatóbb az adórendszer, és a befizetett, illetve elkerült adók és társadalmi következményei minél inkább átláthatóbbak, közvetlenebb hatással vannak egymásra és az adóelkerülésre vonatkozó döntéseket meghozókra, annál nagyobb a valószínűsége, hogy pozitív – fordított – hatással lesz az adóelkerülésre.

3.7. Informális visszacsatolás

Az eredeti elmélet teljességgel figyelmen kívül hagyja, hogy az adófizetés nem csak költséget jelent az adózó számára, de az adók megfizetéséből – kormányzati szolgáltatások formájában – maga is profitál. Míg egy esetleges adóelkerülés, adócsalás magára az adózóra is közvetlen, vagy közvetett, rövid, vagy hosszú távú hatással lehet. Az adótudatosság szintje mutatja meg, hogy egy adózó mennyire van tisztában a fentiekkel. Így az adócsalás elmélete kiegészítésre szorulhat az információval is, amely a fenti hasznátrány tényezőket foglalja magában.

4. Új kormányzati politikák az adócsalás ellen

Joel Slemrod megfogalmazásában (Slemrod 2007, 25) egy kormányzat sem engedheti meg magának, hogy létrehozzon egy adórendszert, majd az adófizetőkre bízza a befizetéseket. Némely kötelességtudó kétségtelenül meg fogja tenni a kötelező befizetéseket, de az emberek többsége nem.

A fenti véleménnyel összhangban alakítják ki a kormányzatok adóztatási és adócsalás elleni politikájukat, elsősorban egy több évtizede elmélettel alátámasztva, amely az adók megfizetését az adó mértéke, az adófizetés elmaradása esetén fizetendő bírság, illetve a csaló magatartás felderítésének valószínűsége függvényében határozza meg. A kormányzatok alapvetően az adócsalás képletében szereplő összetevők szabályozásával igyekeznek az adócsalás és a rejtett gazdaság visszaszorítására. Ennek érdekében határozzák meg az adók mértékét, a bírságok nagyságát, illetve adnak támogatást az adóhatóságnak a lebukás esélyének növelése érdekében. Egyes kutatások (Lackó et al. 2009) azonban arra mutatnak rá, hogy ezen hagyományos politikák mellett célszerű az ún. nem hagyományos politikákat is bevetni az adócsalás és a rejtett gazdaság elleni harc során:

- adórendszer egyszerűsítése
- kormányzati szolgáltatások színvonalának növelése
- morális költség növelése: példamutatás, felvilágosítás.

Lackó és társai (Lackó et al. 2009) felhívják a figyelmet arra, hogy az egyes politikák külön-külön alkalmazása helyett célszerű azokat integrálva kialakítani a kívánt cél – a csalások minimalizálása, a bevételek maximalizálása – érdekében. Kutatásom során a felvilágosításra, az adótudatosság növelésére, és ennek adófizetői magatartásra gyakorolt hatásával foglalkozom.

A fentiek figyelembevételével jelen dolgozatban be kívánom mutatni az adócsalás eredeti képletét, majd az azzal kapcsolatos kritikákat, amelyek azt hivatottak igazolni, hogy az eredeti, számos tekintetben hiányos, hibás elmélet alapján kialakított hagyományos kormányzati politikák hatása messze elmarad a lehetséges optimumtól.

5. Felmérések tanulságai

5.1. Hazai adótudatosság

1996 elején – Kornai János javaslatára, Csontos László vezetésével egy felmérést végzett el a TÁRKI (Csontos és tsai 1996). A felmérés célja három fő kérdés megválaszolása volt:

- Mennyire vannak az adófizetők tisztában az adóterhekkel? (adótudatosság mértéke)
- Az adófizetés és jóléti állam közötti kapcsolattal tisztában vannak-e?
- Mi a véleményük a tervezett jóléti reformokról?

A felmérést egy ezer fős mintán végezték az aktív korú lakosság körében. Az interjú két részből állt. Az elején egy szokásos kérdőív kitöltésére került sor, a második részben pedig egy kísérletre, amelyben információkat adtak át a megkérdezetteknek, és ezek alapján kérdezték ki ismét őket. A felmérés során megállapítást nyert, hogy a magyar lakosság adótudatossága rendkívül alacsony. Nincsenek tisztában, vagy jelentősen alábecsülik az általuk fizetett adók és járulékok pontos mértékével, a vásárolt termékek, az igénybe vett szolgáltatások árának adótartalmával, és azt sem tudják pontosan, hogy a befolyt összegeket mire költi az állam. Hasonlóan a megkérdezettek arra vonatkozóan sem rendelkeztek információval, hogy az általuk igénybe vett egyes állami szolgáltatások – egészségügy, felsőoktatás – pontosan mennyi adóforintjukba kerül. Azon megkérdezettek, akik megközelítőleg pontos válaszokat adtak, a teljes sokaság csupán 13-25%-át tették ki.

A fenti adatok alapján a kutatást végzők arra a következtetésre jutottak, hogy egyrészt a magyar lakosságot rendkívül gyenge adótudatosság jellemzi. Másrészt, hogy az állampolgárok az állami kiadásokhoz szükséges adó mennyiségét alábecsülik.

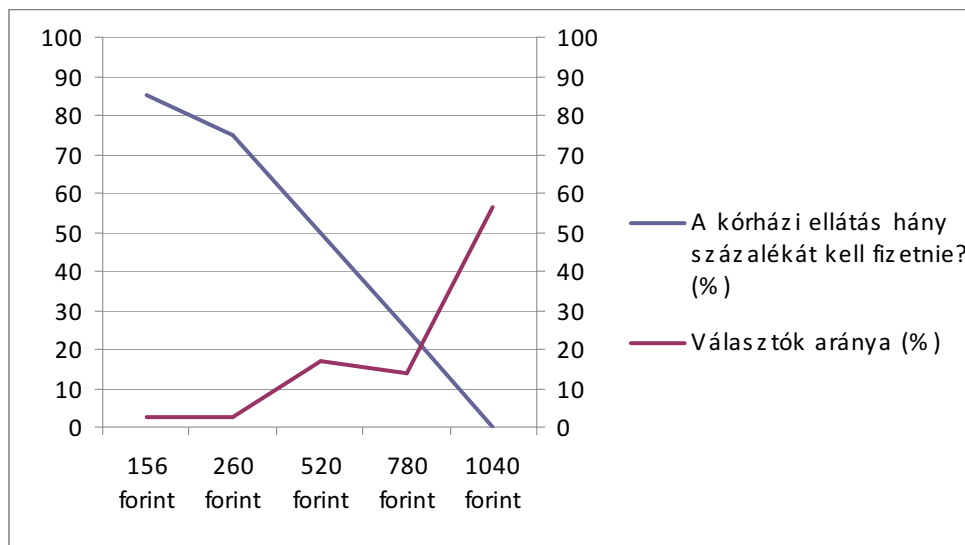
Fentiekre a magyarázat az lehet, hogy egyrészt a magyar lakosság adótudatossága a szocializmus alatt jelentősen eltorzult, hiszen az ártámogatások, az „ingyenes” szolgáltatások, juttatások nem jelentek meg számukra közvetlen adó formájában. Másrészt az 1988-as adóreform bevezette ugyan a piacgazdaságokban szokásos adóformákat, de jelenlegi adórendszerünk annyira bonyolult és áttekinthetetlen, hogy abból még az elszánt

adófizető is csak nehezen kaphat visszacsatolást arról, hogy mi is történik a befizetett összegekkel.

5.1.1. Az egészségügyi ellátás finanszírozása

A felmérés során a megkérdezett személyeknek az egészségügy finanszírozására vonatkozóan kellett egy a casco biztosításhoz hasonló rendszerre vonatkozóan véleményt nyilvánítaniuk. A rendszer lényege, hogy a biztosítási díj függvényében változik a szolgáltatás igénybe vételekor a biztosító által fizetendő rész: magasabb biztosítási díj ellenében a biztosító nagyobb mértékben állja a szolgáltatás díját.

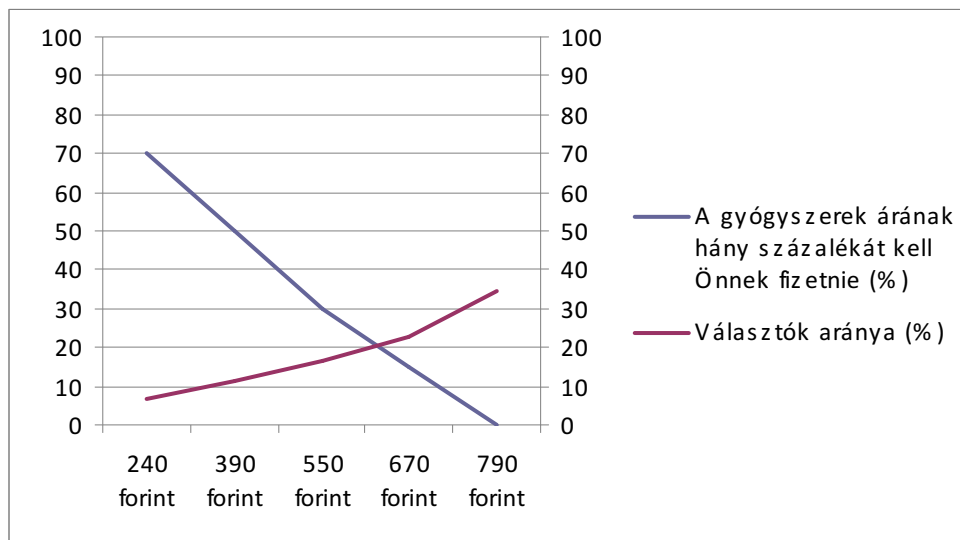
A kórházi ellátás vonatkozásában a megkérdezettek több mint fele nyilatkozott úgy, hogy hajlandó lenne a maximális biztosítási díj havonkénti kifizetésére azért, hogy cserébe az ellátást a biztosító 100%-ban állja.

1. ábra: A különböző önrészesedési arányok elfogadottsága a kórházi ellátás esetében (%)
 Forrás: Csontos és társai. 1996 5. táblázat alapján szerző szerkesztése

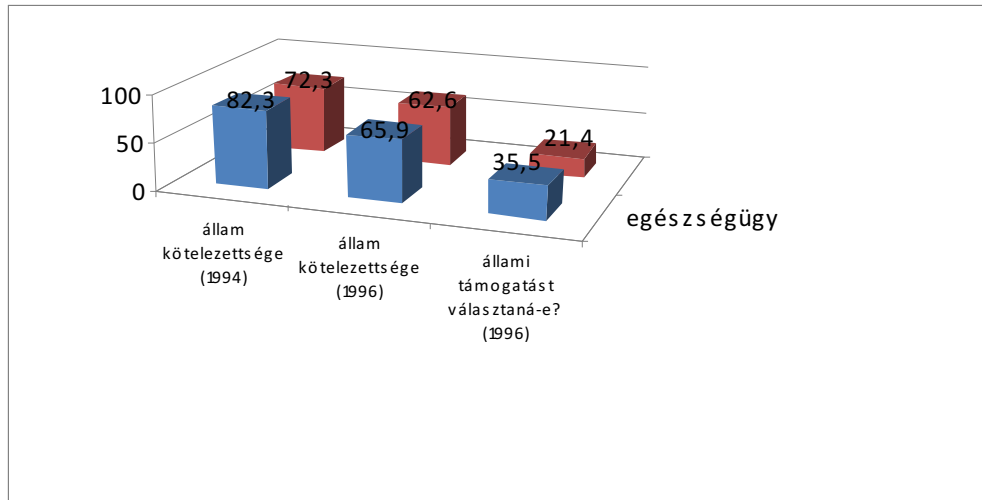
Hasonló válaszok születtek a gyógyszer-ártámogatás vonatkozásában is.

2. ábra: A különböző önrészesedési arányok elfogadottsága a gyógyszer-ártámogatás ellátás esetében (%)
 Forrás: Csontos és társai. 1996 6. táblázat alapján szerző szerkesztése

Különösen a kórházi ellátás esetében volt szignifikánsan magas azon válaszadók aránya (56,5%), akik a teljes ingyenes ellátásért cserébe hajlandóak lennének magasabb összegű járulékot fizetni havonta. A válaszok szóródása ugyanakkor nagy volt, ebből a kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy nem célszerű az eljárások uniformizálása, sokkal célszerűbb, ha a lakosság maga döntheti el, hogy egyes szolgáltatásokra mennyit akar áldozni. A fenti eredmények alapján elvégzett regresszió számítások alapján megállapítható, hogy minél inkább megérti az adófizető, hogy ingyenes állami támogatás nem létezik, annál kevésbé fogja azt támogatni. Az „ingyenes” állami szolgáltatásokra vonatkozóan már a fenti felmérés előtt is történtek adatgyűjtések. Egy korábbi 1994-es, majd 1996-os kutatás során csak arra kérdeztek rá, hogy kötelessége-e az államnak bizonyos társadalmi szolgáltatások fenntartása. A kérdések a nélkül kerültek feltételre, hogy említésre került volna az állami „ingyenes” szolgáltatások mögött lévő adófizetés, így ez nagy valószínűséggel nem is tudatosult a válaszadóknál. A tárgyalt 1996-os felmérés során a kapott válaszokat összehasonlították a korábbiakkal:

3. ábra: Nézetek az állam szerepéről (%)

Forrás: Csontos és társai. 1996 9. táblázat alapján szerző szerkesztése

Az 1996-os felmérés során a kérdezők által átadott információk már elegendőek voltak ahhoz, hogy az állami köteletség mellett voksoló válaszadók száma az egészségügy vonatkozásában 16, a nyugdíjrendszer esetén 10 százalékponttal csökkenjen! Amennyiben a megkérdezettek már dönthettek az állami, vagy más változat mellett, akkor még kevesebben álltak ki az állami kötelezettség fenntartása mellett.

A fentiek alapján a kutatást végzők arra a következtetésre jutottak, hogy az informáltság, ezáltal az adótudatosság növelése jelentős mértékben képes változtatni az adófizetők állami szolgáltatások fenntartására vonatkozó álláspontján.

5.2. Helyi fejlesztések finanszírozása saját forrásból

Egy az Egyesült Államokban elvégzett felmérés [Beale és tsai 1996] nem csak alátámasztja kutatásom hipotéziseit, de számos olyan kommunikációs, adóztatási eljárást mutat be – empirikus adatokkal alátámasztva – amelyek implementálásával javítható az adófizetői magatartás, egyben csökkenthető – az adófizetői hajlandóságra és morálra is hatással levő – állami pazarlás.

A cikk elsősorban a helyi adókból történő közlekedési infrastruktúra-fejlesztések megvalósítását hivatott elemezni, és következtetéseivel támogatni, egyben iránymutatást adni a beruházásokhoz, de megállapításai kutatásom során az adóztatás több területére is alkalmazható.

5.2.1. Meghatározó tényezők

A szerzők sikeres és elbukott, adónövelésre kiírt szavazások körülményeinek bemutatásával igyekeztek feltárni a siker, illetve sikertelenség okait. A kutatás során az alábbi tényezőket tárták fel, amelyek hozzájárulnak egy helyi adóra vonatkozó referendum sikeréhez:

- kritikus és azonosított szükséglet, amely az adónövelés indokául szolgál, illetve a probléma megoldására alkalmas adó
- tervezési folyamat, amelynek során a választók informáltsága biztosított, és amelyben egy költségvetési terv kerül kidolgozásra
- a költségvetési terv eljuttatása a szavazókhoz
- a kivetendő adó megfelelő fajtájának, mértékének és időtartamának kiválasztása
- hatékony köz-magán vezetés, egyben a kidolgozott terv promocionálása
- az ígérek betartása
- az átlagtól eltérő, a megvalósítást veszélyeztető különleges igények semlegesítése
- az adót ellenzők semlegesítése
- erős helyi gazdaság

A tényezők összegzéseként a szerzők kiemelten fontosnak tartják hangsúlyozni, hogy bár számos körülmény befolyásolhatja egy adónövelésre kiírt szavazás sikerességét, a legfontosabb közülük a hatékony tervezés és a kreativitás.

5.2.2. Szükségletek

A siker eléréséhez mindenképpen fontos, hogy egy meglévő, és pontosan körülhatárolható – és körül is határolt! – szükségletet elégítsen ki. Nem elegendő ugyanakkor a szükséglet megléte, de azt a választóknak meg is kell érteniük. A szavazók számára nehéz lehet olyan homályos kitűzött cél elérése, mint például a jövőbeni gazdasági növekedés.

5.2.3. A szavazók informálása

A szavazók megfelelő információval való ellátása hozzájárul a szavazás sikerességéhez. Ennek elmaradása hozzájárulhat ahhoz, hogy a kitűzött célokat támogatók mozgósítása elmarad. Ezen túlmenően azok a szavazók, akik nem bíznak a kormányzati tisztviselőkben nem szívesen adják hozzájárulásukat bármilyen általuk kiírt népszavazási témához. A népszavazás előkészítése során az is fontos, hogy az adófizetőket milyen nyelvezettel szólítjuk meg. Az informatív, közérthető nyelv mindenképpen előnyt, a túlságosan jogi – ezért nehezen érthető – fogalmazás ugyanakkor hozzájárulhat a bizalmatlanság kialakulásához.

5.2.4. Vezetés és promóció

A vizsgálat alá vont szavazásokra vonatkozó adatok alapján a helyi tisztviselőknek minél inkább támogatniuk kell az adó kivetését. Az esetleges passzivitás végzetes hatással lehet a végeredményre.

Az információk terjesztése kulcsfontosságú lehet, az információ ugyanis bizalmat sugároz. Ezen túlmenően a kritikus szükségletekre vonatkozó információk terjesztése saját maguk reklámhordozóivá válnak.

Ugyanakkor, ha a tisztviselők túlságosan aktívak és erőszakos módon akarnak befolyást gyakorolni anélkül, hogy a privát szféra támogatását tudhatnák maguk mögött, akkor ez szintén negatívan hathat a szavazás kimenetelére.

5.2.5. *Költségvetési terv és időtartam*

A szavazás sikerességéhez jelentősen hozzájárulhat egy pontosan kidolgozott költségvetési terv, amely tartalmazza, hogy a befolyt adók pontosan milyen célra kerülnek felhasználásra. Ez egyben a bizalom kialakulását is elősegítheti az adófizetők, illetve szavazók részéről a helyi önkormányzat irányába. Az adónövelés elfogadását ugyanakkor az is megkönnyíti, ha az adót nem határozatlan időre vetik ki, hanem egy előre, már a szavazás kiírásakor ismert időpontig. A felmérés adatai alapján – természetesen – a rövidebb időre kiírt szavazási kezdeményezések nagyobb arányban voltak sikeresek. Ugyanakkor az is egy jó megoldás lehet, ha a periódusok között egy ismételt szavazásra kerül sor, így az előzetes döntést a szavazóknak meg kell erősíteniük. Az ilyen második fordulók sikerességéhez elengedhetetlen az, hogy az első időszakban a kormányzat az előírtak – és a szavazók döntése alapján meghatározottak – szerint bánjanak a befolyt összegekkel.

5.2.6. *Gazdasági tényezők*

Recesszió idején nem jó ötlet adónövelésre vonatkozóan szavazást kiírni. A gazdaság több a felmérés alá eső szavazás során volt jelentős tényező. Ugyanakkor a gazdaság lehet a felelős több más tényező, például az adóellenes nézetek kialakulásáért is.

6. Hazai lehetőségek

A hazai önkormányzatoknak a helyi adókról szóló 1990. évi C. törvény alapján lehetőségük van a helyi adópolitika kialakítására, helyi adók kivetésére. A törvény célja az önkormányzatok önálló gazdálkodása feltételeinek megteremtése. Az önkormányzat saját hatáskörben mérlegelheti, hogy mely helyi adófajtát veti ki, ugyanakkor a felhasználás célját a törvény már nem szabályozza. Ez azt jelenti, hogy amennyiben például egy önkormányzat él az idegenforgalmi adó kivetésével, az ebből származó bevételeket nem kell feltétlenül az idegenforgalomra költenie. Mivel a felhasználás célja nem került jogszabályban szabályozásra, ezért annak felhasználása is nehezen ellenőrizhető, illetve kérhető számon a helyi lakosság által. Így az önkormányzat azon lehetőségei is korlátozottak, amelyekkel a fizetésre kötelezettek tudná meggyőzni az adó indokoltságáról. Szintén nehézségbe ütközhet motiválni egy fizetésre kötelezett csoportot, ha a tőlük beszédett adók felhasználása nem, vagy csak közvetett módon érinti őket: például ha az idegenforgalmi adóból származó bevételeket nem a helyi idegenforgalom támogatására használja fel az önkormányzat.

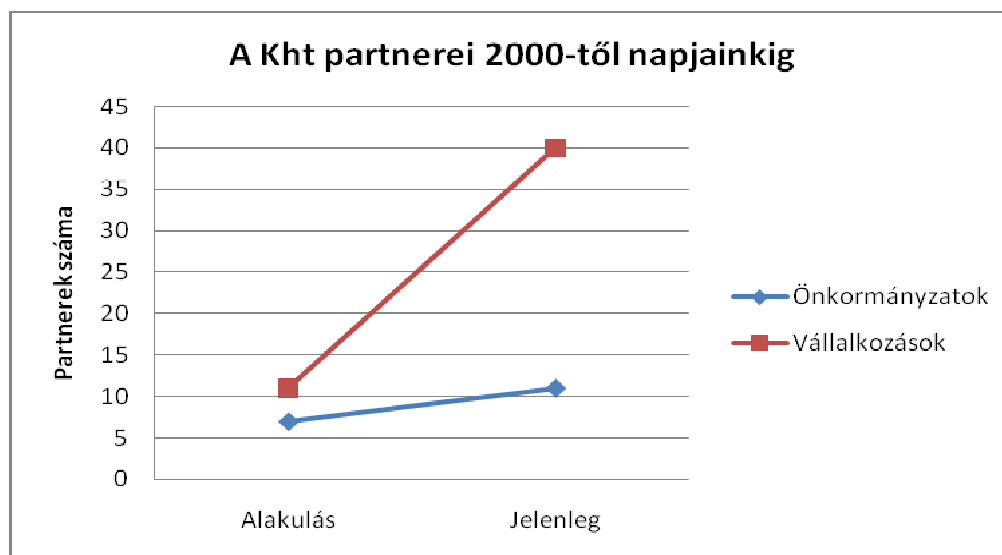
Az önkormányzatoknak ugyanakkor a helyi adókon túlmenően módjukban áll fejlesztési hozzájárulás kivetésére. Az 1997. évi LXXVIII. tv. 28. § (2) bekezdésében meghatározott lehetőségnek köszönhetően egyes fejlesztési feladatok finanszírozását – csatornázás, közutak – az önkormányzat a helyi lakosságra háríthatja át. Ebben az esetben a célhoz kötöttség maximálisan biztosítva van, hiszen az önkormányzat – a helyi adókkal ellentétben – nem a beszédés után dönt a felhasználásról, hanem már a beszédés előtt. Bár a törvény szövege szerint az önkormányzat a fejlesztés megvalósítását követően dönthet a

költségek áthárításáról, egyes önkormányzatok élnek az előzetes felmérés adta lehetőséggel is, vagyis közvélemény-kutatás formájában felméri, hogy az érintett lakosság hajlandó lenne-e a fejlesztési hozzájárulás megfizetésére, és mérlegelheti a válaszok alapján, hogy él-e a törvény adta lehetőséggel.

Számos példa igazolja, hogy a helyi lakosság akár önkéntesen is hajlandó a finanszírozás átvállalására, vagyis hajlandók – jogszabályokban nem említett, számukra nem kötelező – pénzügyi kiadások vállalására, amennyiben ismerik és egyetértenek a felhasználás céljával, illetve a befizetésből ők maguk is közvetlenül profitálnak.

Ezen érvelés alátámasztására szintén kiváló példa a Nyugat-Balaton Térségmarketing Közhasznú Társaság, amelyet 2000-ben alapított 7 önkormányzat és 10 vállalkozás (<http://west-balaton.hu/>). A Kht. létrehozásának előzményéhez tartozik, hogy a nagyobb, tőkeerős vállalkozások csak saját tevékenységüket tudták a körzetben hirdetni, amely kevésnek bizonyult a turisták igényeihez mérten, míg a kisebb vállalkozások egyáltalán nem tudtak önállóan megjeleníteni a piacon.

A Kht. célul tűzte ki a fenti problémák megoldását, amelynek sikerét mutatja, hogy az alakuláskor támogatásban résztvevő önkormányzatok száma időközben 7-ről 11-re nőtt, míg a finanszírozó vállalkozások száma a kezdeti 11-ről több mint 40-re emelkedett. Ezen túlmenően a Kht. partnere további 4 civil szervezet is.

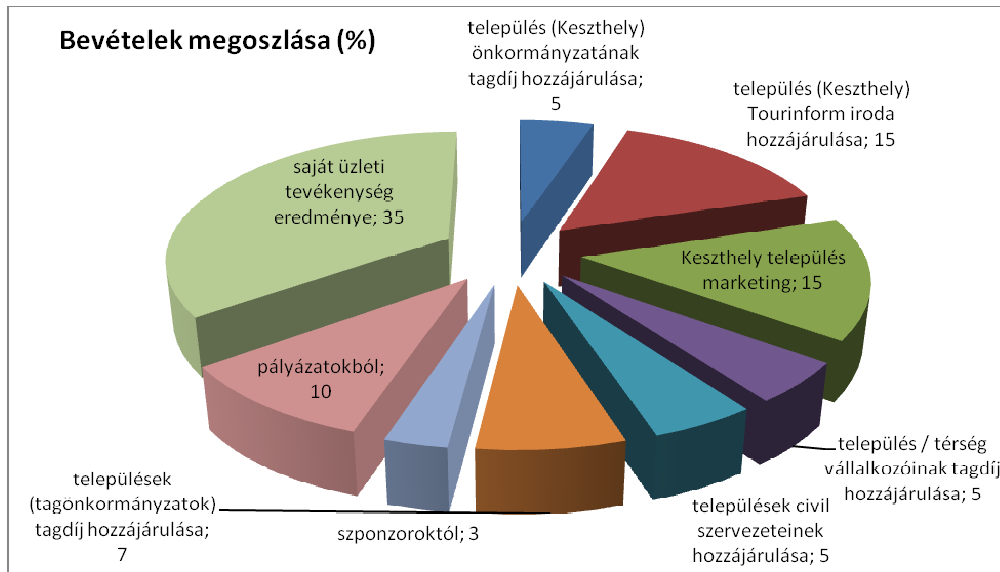

4. ábra Kht. partnerei. Forrás: <http://west-balaton.hu>. Szerző feldolgozása

A Kht. az alábbi szolgáltatásokat nyújtja a vállalkozók számára:

- szállaskatalógus készítése,
- vásárokon a vállalkozók képviselése,
- tanulmányutak szervezése,
- ajánlatok megjelentetése médiában.

A befizetés önkéntes alapú, a vállalkozók ugyanakkor nem csak vállalják azt, de a tőlük származó bevételek jelentősen emelkedtek az elmúlt időszakban.

5. ábra Kht. bevételei. Forrás: <http://west-balaton.hu>. Szerző feldolgozása

7. Egy hazai példa

Bánk község az idegenforgalmi szempontból kiemelt jelentőségű helyi tó védelme érdekében az üdülő-terület csatornázását tűzte ki célul. Az előzetes felmérések szerint a teljes körű csatornázás költsége 180 millió forint. Mivel előreláthatólag a szükséges pénzügyi forrást a település pályázati forrásokból 2015-ig nem tudja biztosítani, ezért felmerült annak lehetősége, hogy a szükséges összeget az üdülőtulajdonosok önkéntes befizetéseiből biztosítsák. Ez az előzetes becslések alapján ingatlanonként 330.000,-Ft-ot jelentett volna. A további lépések megtervezése érdekében az önkormányzat 2009 februárjában egy kérdőívet küldött ki az érintett ingatlantulajdonosok számára, amelyben rövid helyzetismertetést követően két választ ajánlott fel:

- A csatornázás mihamarabbi megvalósulása érdekében vállalnánk az ingatlanok után fizetendő közmű fejlesztési érdekeltségi hozzájárulás megfizetését.
- A közmű fejlesztési érdekeltségi hozzájárulás megfizetését nem vállalnám, a csatornázás lehetséges pályázati támogatással történő – várhatóan 2015. után – megvalósítását támogatom.

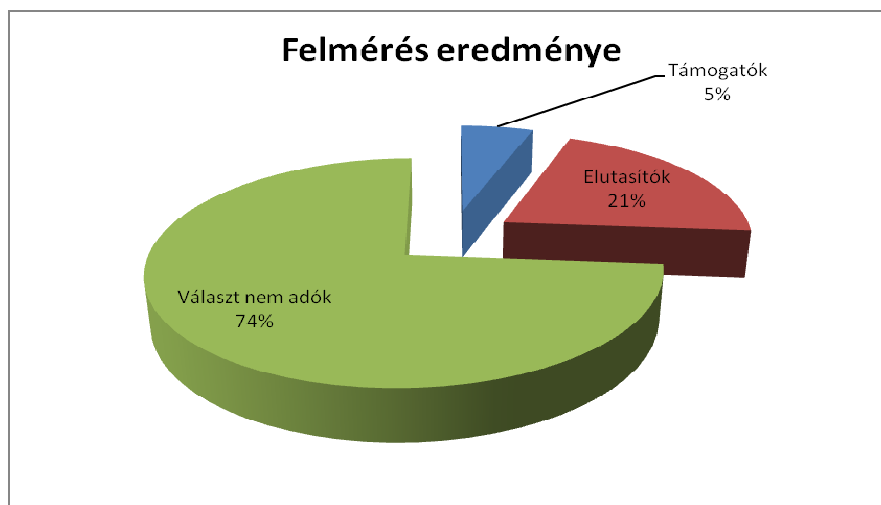
Az Önkormányzat a tájékoztató szövegében lehetőségként utalt egy esetleges részletfizetésre is, 7-8 éves időtartamra vonatkozóan. A kérdőív a falu honlapjára is feltöltésre került. A felmérés eredményeinek megismerése érdekében az Önkormányzat számára az alábbi kérdéseket tettem fel:

- A felmérés által érintett ingatlanok száma.
- A kérdőívet visszaküldő ingatlantulajdonosok száma.

- Hozzájárulás megfizetését választók száma.
- A hozzájárulás megfizetését elutasítók száma.
- A beérkezett szavazatok alapján a fejlesztés hozzájárulásokból vagy pályázat útján kerül-e megvalósításra?
- Amennyiben az ingatlanulajdonosok nem szavazták meg a hozzájárulás megfizetését, az Önkormányzat tervez-e további felméréseket? (lakossági fórumokat, szórólapok elkészítését, ha igen, akkor melyek ezek?):

Kérdéseimre a polgármester a következő információkat osztotta meg: A fejlesztéshez szükséges pénzügyi erőforrások biztosítása összesen 560 ingatlanra terjedt ki. A félezer ingatlanulajdonosból mindössze 147 fő, vagyis az érintettek mintegy negyede küldött vissza kérdőívet. A hozzájárulást megszavazók, vagyis azok, akik vállalták volna az ingatlanonkénti 330.000,-Ft-os összeg egy tételben vagy részletekben való megfizetését mindössze 31 fő volt. Ez a válaszadók számának mindössze egy ötöde, az érintett ingatlanulajdonosoknak pedig csak 5 százaléka.

Az arányokat az alábbi diagram ábrázolja:

6. ábra Felmérésre eredménye
Forrás: Bánk Önkormányzata, saját számítás

Tekintettel a válaszadók, különösen a hozzájárulás megfizetését választók aránya rendkívül alacsony volt, az Önkormányzat pályázati úton kívánja megvalósítani a beruházást. Az Önkormányzat további felmérést, figyelemfelhívásra irányuló akciót nem tervez, a kapott információ alapján a lakossági fórumokon az esetleges kérdésekre természetesen a szükséges tájékoztatást megadják.

8. Kiértékelés

Az önkormányzati felmérés eredményeinek értékelését az ismertett USA-felmérés eredményeinek és következtetéseinek ismeretében, azokat tanulságul véve, az alábbi szempontok alapján végeztem el:

- Lakossági érdektelenség lehetséges indokai.
- Az Önkormányzat kommunikációjának értékelése, különös tekintettel a pénzügyi és információ visszacsatolásra.

A lakosság meglehetősen alacsony számban válaszolt az Önkormányzat által feltett kérdésekre. A pénzügyi hozzájárulást az összes ingatlantulajdonos 5, a válaszadók 20 százaléka választotta.

A válaszadás megtagadása, elmulasztása okai között szerepelhet, hogy a magyar lakosság nincs hozzászokva ahhoz, hogy véleményt nyilvánítson helyi fejlesztési kérdésekben, különösen, ha ahhoz pénzügyi elkötelezettség is járul. A válaszadás megtagadásának, a pénzügyi hozzájárulás vállalásának elutasítása amiatt is lehetséges, hogy a válaszadók nem ismerhették meg döntésük meghozatala előtt a többi ingatlantulajdonos véleményét, az általuk leadott szavazatokat, így azok hatással sem lehettek rájuk. Amennyiben az érintett lakosság nagyobb része megszavazza a pénzügyi támogatást, akkor ez kényszerítő erőként hathatott volna a többi, esetleg még hezitáló ingatlantulajdonosra is, ennek feltétele azonban a többség, a többiek véleményének ismerete lett volna.

A pénzügyi hozzájárulás elutasításában, de a válasz megadásának elmulasztásában az is szerepet játszhatott, hogy az egy ingatlantulajdonosra jutó 330.000,-Ft-os összeg meglehetősen magas. Bár az Önkormányzat felvetette egy 7-8 éves időtartamra szóló részletfizetés lehetőségét, az egyes tételek a felhívásban nem kerültek szerepeltetésre, így azok nem is tudatosulhattak a döntéshozókban. Míg egy egyszeri 330.000,-Ft-os tétel jelentős megterhelést jelenthet a magyar lakosság nagyobb részének, egy 7-8 éves időtartamra elhúzódó, évente 42.000,-Ft-os tétel ennél jelentősen nagyobb eséllyel szerepelhetett volna a döntéshozók előtt, mint vállalandó hozzájárulás.

Az Önkormányzat a csatornázás indokolásában arra hivatkozott, hogy a beruházás elvégzése a tó biológiai védelme érdekében, a kor környezetvédelmi elvárásai miatt szükséges, ami a község életében meghatározó jelentőségű tó védelme érdekében szükséges. Az egyes ingatlantulajdonosok érintettsége nem került említésre, a tó csak mint közösségi érték (közös ló) került említésre. Az érintett tulajdonosok így kisebb valószínűséggel érezhették, hogy a probléma őket is közvetlenül érinti. Felvetődhet, az ingatlanok tulajdonosai részéről, hogy miért csak ők adjanak hozzájárulást, miközben az idegenforgalomból a helyben üdülővel rendelkezőkkel ellentétben közvetlen pénzügyi bevétellel rendelkező helyi vállalkozók, az idegenforgalmi adót beszedő önkormányzat pénzügyi szerepvállalása nem szerepelt a felhívásban. Amennyiben az ingatlantulajdonosok nem részesülnek közvetlenül a tó és a védelmét biztosítani hivatott csatornázás előnyeiből közvetlenül, és az esetleges pénzügyi vagy személyes haszon (pld. ingatlan árának emelkedése) lehetőségére sem hívták fel figyelmüket, akkor ezen körülmények nem biztos, hogy részükről, önmaguktól felmerülnek, így döntésüket sem befolyásolhatta.

Az önkormányzati kommunikáció elemzése során számos olyan körülmény definiálható, amely mind a válaszadások, mind pedig a pénzügyi támogatás elmaradásának oka lehet.

Az Önkormányzat nem indokolta meg kellő részletességgel, az egyes ingatlantulajdonosok számára a lehetséges előnyöket bemutató módon a beruházás előnyeit, ezzel a pénzügyi támogatás befektetésként történő kezelését. Az indokolásban mindössze

olyan általánosságok kerültek megfogalmazásra, hogy „kor követelményei”, a „község élete”, „biológiai védelem”. Az Önkormányzat nem tett különbséget a pénzügyi forrást előteremteni hivatott ingatlantulajdonosok között, holott az ingatlan nagyságától, a tótól való távolságtól, esetleges kereskedelmi tevékenységben való részvételtől függően a lakosság különböző mértékben lehet érintett a csatornázás megvalósításában, az ezzel járó tövédelemben, a kapcsolódó idegenforgalmi hatásokban. Ezen különbségtétel elmaradása hozzájárulhatott egy nemtörődömség kialakulásában, „Miért fizessek én ugyanannyit, mint az, akinek több haszna van belőle?” alapon.

Az Önkormányzat a felhívásban nem részletezte a költségvetést. Sem az esetleges részletfizetési kedvezményt nem mutatta be, a futamidőt, az egyes tételek nagyságát. Az Önkormányzat ugyanakkor a 180.000,-Ft-os összegnél utalt arra, hogy az csak akkor tartható, ha a jelenlegi szennyvíztelep a jelenlegi formájában megtartható, további fejlesztések nélkül. Ezen homályos kitétel a teljes főberuházás kivitelezhetőségét, a lakossági hozzájárulások indokoltságát megkérdőjelezheti, hiszen előállhat egy helyzet, amelyben a felajánlott összegek ellenére a célként kitűzött beruházás nem valósul meg. Ez a magas fokú bizonytalanság mind a válaszok, mind pedig a pénzügyi támogatás történő szavazatok elmaradásában közrejátszott.

Szintén bizonytalanságot ébreszthetett az érintettek körében az a megfogalmazás, hogy a pályázati lehetőség „információink szerint” 2015-ig biztosan nem áll rendelkezésre. Így a szavazásban érintettek még reménykedhetnek abban, hogy ez a helyzet megváltozik, így a csatornázás akár válaszuk, illetve pénzügyi támogatásuk nélkül is megvalósulhat belátható időn belül.

Az Önkormányzat a szavazás első körének lezárultát követően – egyelőre – nem tartott további akciókat. Egy esetleges első – pénzügyileg tehetősebb kör – bevonásával a szükséges erőforrások egy jelentősebb része biztosítható lenne, ami pozitív hatással lehet a további válaszadókra is.

9. Javaslatok

Az értékelés, illetve az Egyesül Államokbeli felmérés tapasztalatai alapján az Önkormányzat számára több lehetőség is fennáll a jelenlegi döntések és helyzet megváltoztatására, különösen, ha egy esetleges pályázatra csak 5 év múlva kerülhet sor.

9.1. Részletes költségvetés

Egy a lehetőségekhez mérten legapróbb részleteket is tartalmazó költségvetésnek célszerű kitérnie a különböző tételekre, a lehetséges kockázatokra. (Pld. mi a teendő, ha a szennyvíztelepet is fejleszteni kell?)

Több verzió felállítása is célszerű: csak pályázat, csak lakossági befizetések, esetleges vegyes megoldások.

9.2. Motiválás

A lakosságot a lehető legnagyobb mértékben motiválttá kell tenni a beruházás megvalósításában, különösen ha anyagi áldozatot is kell vállalniuk. Érdekcsoportokra bontva – tóparti vállalkozások, szállásadóhelyek, üdülőtulajdonosok – minden egyes érintett személyes előnyeiket be kell mutatni, mind rövid, mind pedig közép és hosszútávon.

A motiválás lehet személyes, a helyi tudatra építő, de lehet közvetlen anyagi is. Amennyiben a helyi lakosság több tíz, illetve százezres befizetéseket vállal magára, akkor az Önkormányzat ahhoz azonnal hozzájut, így akár kedvezményeket is tehet a helyi szinten kivetett adók vonatkozásában, akár a részletfizetés időtartamára való teljes vagy részleges elengedéssel is. Egy csatolt számítás részletesen bemutatja, hogy a lakosság a befizetett összegért milyen adó- vagy más kedvezményeket, és milyen jövőbeli hasznot kap cserébe, így ezen két oldalát összehasonlítva a lakosság objektív módon tud döntést hozni a pénzügyi áldozatvállalás vonatkozásában.

Célszerű a kohézióra, a lokálpatriotizmusra is hivatkozni a motiválás során: tisztább környezet, fellendülő idegenforgalom, a falu megítélése, közös áldozatvállalás.

9.3. Ellenőrizhetőség, számon kérhetőség

Az Önkormányzatnak biztosítania kell a lakosságot, hogy a beruházás mindenképpen megvalósul, különösen, ha az akár teljes, akár részleges mértékben az ingatlan tulajdonosok befizetéseiből kerül sor. Terveket és ellenőrzési pontokat kell kialakítani azon eshetőségre, ha a beruházás az előzetes befizetések ellenére mégsem valósul meg. Gondoskodni kell ebben az esetben a befizetett összegek sorsáról, visszafizetéséről. Itt felmerülhet esetleges kamatos visszafizetés is. Garanciát kell vállalni a ezen esetben a visszafizetésre, illetve hogy a befizetett összeget az Önkormányzat csak és kizárólag az előre meghatározott célra fogja fordítani, és nem például az időközben felmerülő szennyvíztisztító fejlesztésre.

9.4. Lakosság bevonása

Célszerű a lakosságot már a tervek – költségvetési változatok kidolgozása, ingatlanok és befizetők megkülönböztetése –, de különösen az ellenőrzés és számonkérés bevonásába. Ezzel erősíteni lehet az Önkormányzatba vetett bizalmat, a számonkérés és ellenőrizhetőség betartását, a garanciák tarthatóságát.

9.5. Differenciálás

Az egyes érintett ingatlan tulajdonosok nem egyenlő mértékben érintettek a csatorna rendszer kialakításában, a tó védelmének biztosításában. Másrészt az egyes személyek, vállalkozók, önkormányzat nem azonos mértékben tud hozzájárulni a beruházás megvalósulásához. Amennyiben egyes körök nagyobb áldozatot vállalnak, akkor az a kevésbé tehetősebbeket, a közös előnyökből kevésbé profitálókat is motiválhatja a befizetések, az áldozatok vállalására. Ugyanakkor ha a szükséges egy jelentősebb része már biztosított, akkor a lakosság többi része is nagyobb valószínűséggel fog áldozatot vállalni. Célszerű ugyanakkor a legszegényebb rétegek bevonása is oly módon, hogy akár az átlagosnál kevesebb összeggel, vagy más módon – közérdekű munka, kampánytevékenység – hozzájárulhassanak a projekt sikeréhez.

9.6. Idegenek adóztatása

Az Egyesült Államokban végzett felmérés egyértelműen rámutat arra, hogy az idegenek megadóztatását a helyi lakosság mindig preferálni fogja saját áldozatvállalása

ellenében. Amennyiben az a pénzügyi erőforrásokat az Önkormányzat akár részben, vagy teljes egészében az idegenforgalomból kívánja előteremteni, akkor ezt a helyi lakosság nagyobb valószínűséggel fogja támogatni, mintha azt saját maga kellene, hogy biztosítsa. Ugyanakkor ha a falu látogató turisták csak részben, de valóban bevonásra kerülnek a pénzügyi háttér megteremtésében, akkor várhatóan a helyi lakosság is nagyobb kedvvel fog áldozatot vállalni.

9.7. Kommunikáció

Egy felmérés során kiküldött kérdőív nem biztos, hogy minden olyan információt tartalmaz, amelyet az ingatlanulajdonosok fontosnak és szükségesnek tartanak a döntés meghozatalához. Több fórumon megvalósuló kommunikáció – szórólapok, plakátok, helyi újság, agitátorok bevonása – segíthet abban, hogy a felhívás, a projekt fontossága, a motivációként felsorolt döntési tényezők minden érintetthez a megfelelő formában eljuthassanak. Folyamatos kommunikációs tevékenység azon előnnyel is járhat, hogy az esetleges felajánlásokat egy újabb fórumon, röplapon már fel lehet használni az érveléshez. Nyílt napok megtartása, vagy állandó hozzáférési lehetőség biztosítása a projekt dokumentumaihoz az Önkormányzatnál a bizalom erősítéséhez, ezzel a projekt sikeres kimeneteléhez is hozzájárulhat.

9.8. Időzítés

A beruházás felvetésére, a felmérés lebonyolítására egy világgazdasági recesszió során került sor, amikor nem csak a rövidtávú pénzügyi lehetőségei korlátozottak a lakosoknak, de kilátásaik is rosszabbak az átlagosnál. Egy fellendülési időszakban megismételt kampánynak nagyobb esélye van a sikeres kimenetelre. Nem elhanyagolható körülmény ugyanakkor, hogy a válaszadók egy része még a jelen gazdasági környezetben is vállalta a pénzügyi támogatás biztosítását. Ezen csoport részletes elemzése lehetőséget biztosíthat olyan motivációk, érvek, kommunikációs eszközök felkutatásához, amelyek segítségével az érintett lakosság többi része is pozitív választ adna.

10. Konklúzió

Az adócsalás, és alapja, a bűnözés gazdaságtana elmélete már alapjaiban is hiányosnak mutatkozik a későbbi kutatások és empirikus eredmények tükrében. A modell túlságosan módon történt leegyszerűsítése az adócsalásra vonatkozó egyéni döntések meghozatalánál nem vett figyelembe olyan morális és társadalmi tényezőket, amelyek az adócsalásból származó közvetlen, rövidtávú haszon biztosításán túlmenően szintén jelentősen befolyásolják a döntéshozó adófizetőket. A fentiek tükrében az optimális adórendszer nem csak az adó mértékére, a büntetés nagyságára és a lebukás valószínűségére koncentrálnak, hanem a többi társadalmi kontextust is beszámítva alakítja az adózást és a kormányzati kiadásokra és bevételekre vonatkozó információk döntéshozókhöz való eljuttatását. A társadalmi jelenségek fontos voltának bizonyításával célszerű az adócsalást nem csak egy egyszeri döntésként, hanem multidiszciplináris alapokra helyezve össz-társadalmi jelenségként kezelni.

Kérdésként merül fel végül a címben feltett kérdés: az adócsalás ellen a büntetést, elrettentést preferáló push, vagy a az önkéntesség motiválását választó push politikák a

hatékonyabbak? Kutatásom eddigi eredményei alapján ezen kérdésre pontos válasz még nem adható, a felhasznált szakirodalom azonban minden esetben az egyes kormányzati politikák integráltan való felhasználását javasolja.

Felhasznált Irodalom

1. Allingham, Michael G. and Agnar Sandmo. 1972. Income tax evasion: A theoretical analysis. *Journal of Public Economics*. 1: 323-338. o.
2. Barth, Erling, Cappelen, Alexander W. and Ognedal, Tone. 2006. Fair tax evasion. *Norwegian School of Economics and Business Administration. Department of Economics, Discussion paper 2006/7. sz.*
3. Becker, Gary S. 1968. Crime and Punishment: An Economic Approach. *The Journal of Political Economy*. 76(2): 169-217. o.
4. Bordignon, Massimo. 1993. A fairness approach to income tax evasion. *Journal of Public Economics*. 52(3): 345-362. o.
5. Mészáros, József. 2004. Racionális döntések elmélete és a társadalomtudományok. in: Mészáros, József. *Racionális egyének és a közjó. Társadalompolitikai tanulmányok. Gondolat Kiadó. Budapest, 11-31. o.*
6. Sandmo, Agnar. 2005. The Theory of Tax Evasion: A Retrospective View. *National Tax Journal*. LVIII(4)
7. Lackó, Mária, Semjén, András, Fazekas, Mihály and Tóth, István János. 2009. Rejtett gazdaság, rejtett foglalkoztatottság – kutatási eredmények és kormányzati politika a nemzetközi és hazai irodalom tükrében. in: Semjén, András and Tóth, István János eds. *Rejtett gazdaság – Be nem jelentett foglalkoztatottság és jövedelemeltitkolás – kormányzati lépések és a gazdaság szereplőinek válaszai. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet. 17-42. o.*
8. Slemrod, Joel. 2007. Cheating Ourselves: The Economics of Tax Evasion. *Journal of Economic Perspectives*. 21: 25-48. o.
9. Stigler, George J. 1989. Az információ gazdaságtana. in: Stigler, George J. *Piac és állami szabályozás – válogatott tanulmányok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest*